

кількох рівнях, зумовлюючи синонімію значень ідіом на одному з них, але диференціюючи ідіоми на іншому. Ономастичний компонент робить фразу експресивнішою, образною, завдяки чому сама одиниця стає чудовим лаконічним засобом передачі більшої кількості інформації, в тому числі емоцій.

Експериментальні дані показують, що носії мови мають в тій чи іншій мірі рефлексивну здатність до культурної референції, в основі якої й лежить співвіднесення знакових фрагментів текстів природної мови з «мовою» культури. Ступінь володіння суб'єктами культури та мови інтертекстуального «упізнавання» у мовній сутності культурно значущих для них установок, що співвідносяться з тим чи іншим тезаурусом та символарієм культурних кодів, характеризує «рівень» культурно-мовної компетенції. Ця остання, у свою чергу, зумовлює здатність до культурної референції, а також ту чи іншу глибину когнітивної за своїм характером процедури культурної інтерпретації мовних сутностей. Результатом такої інтерпретативної рефлексії і є зміст культурної конотації, яка виступає як сполучна ланка між значенням одиниць природної мови і культурною семантикою знаків «мови» культури.

Література

- Алефиренко Н.Ф.* Поэтическая энергия слова: синергетика языка, сознания, культуры / Н.Ф. Алефиренко – М., 2002. – 207 с. *Добрыднева Е.А.* Стилистическая дифференциация фразеологизмов в культурно-национальном аспекте / Е.А.Добрыднева // Семантика языковых единиц: Доклады VI международной конференции. М., 1998, т. 1. – С. 248-250. *Кунин А.В.* Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин – М.: “Русский язык”. – 1984. *Петренко В.Ф.* Анализ динамики общественного сознания / В.Ф. Петренко, О.В. Митина. – Смоленск, 1997. – 86 с. *Селіванова О.О.* Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с. *Степанов Ю.С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М., 1997. – 990 с. *Телия В.Н.* Первоочередные задачи и методологически проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / В.Н. Телия // Фразеология в контексте культуры. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – С.13-24. *Тищенко О.В.* Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О.В. Тищенко. – К., 2000. *Толстой Н.И.* Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н.И. Толстой. – М., 1995. – 235 с.

УДК 811.112.2'42:821.112.2Б-3.08

ВАПРОВ С.Ю., ТАФИНЦЕВ М.
(Запорізький національний університет)

КОМІЗМ У ТВОРЧОСТІ ВІЛЬГЕЛЬМА БУША

Стаття присвячена дослідженню комічного ефекту у творах видатного німецького письменника Вільгельма Буша. Розглядаються та аналізуються його казки для дітей та деякі вірші, виявляється присутність і роль чорного гумору та антитези.

Ключові слова: комізм, чорний гумор, антитеза, іронія, сарказм, комічний ефект.

Вапиров С.Ю., Тафинцев М. Комизм в творчестве Вильгельма Буша. Данная статья посвящена исследованию комического эффекта в произведениях известного немецкого писателя Вильгельма Буша. Рассматриваются и анализируются сказки для детей и некоторые стихотворения, определяется наличие и роль черного юмора и антитезы.

Ключевые слова: комизм, черный юмор, антитезис, ирония, сарказм, комический эффект.

Vapirov S.Yu., Tafintsev M. The comicalness in the works of Wilhelm Busch. This article is devoted to research comic effect in the works of the well-known German writer Wilhelm Busch. His tales for the children and some rhymes are considered and analyzed, the presence and role of black humour and antithesis are identified.

Key-words: comicalness, black humour, antithesis, irony, sarcasm, comic effect.

Комічним є категорія естетики, що характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення [Сморж 2009]. У сучасному вжитку цей термін є родовим поняттям для означення різноманітних відтінків смішного. У комічній ситуації людина інтуїтивно осягає невідповідність між неповноцінним, недосконалим змістом явища і його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою і негідними засобами її досягнення. Для цього людина має володіти розвинутим естетичним смаком, бодай окресленим ідеалом.

Комічний ефект має місце в таких жанрах, як гумореска, сатира, епіграма, пародія, памфлет, комедія, буфонада, фарс, бурлеск, трагестія тощо. Градація емоційного реагування на різні прояви комічного, його відношення до суспільного ідеалу передається в поняттях “усмішка”, “жарт”, “іронія”, “гумор”, “чорний гумор”, “гротеск”, “сарказм”, “карикатура”, “інвектива”, які можуть становити основу відповідних жанрових структур, стилістичних фігур чи тропів, тобто засобів

художнього моделювання другої, естетичної реальності [Сморж 2009].

Одним з найбільш яскравих представників різних видів комічного в Німеччині є Вільгельм Буш (1832-1908). Він прославився творами, більш схожими на сучасні комікси, з послідовністю малюнків і підписами під ними. Німецький письменник Генріх Белль писав про нього: “Національне лихо німців полягає в тому, що їх уявленням про гумор судилося визначитися під впливом людини, яка згубним чином зв'язала слово з картинкою: Вільгельма Буша. На вибір був Жан Поль, володар неповторного гумору, але обрали “нелюдського” Буша з його гумором зловтіхи і хамства ... На жаль, німецькі уявлення про гумор донині формуються Бушем, а не Жан Полем і не іронічною позицією романтиків. Це гумор хамства, зловтіхи, який не робить велике смішним, але взагалі відмовляє людині в усякій величності. Нежурливий сміх – сміх публіки, що отримала уроки гумору від Вільгельма Буша, – додає всім проявам гумору тяжкий відбиток” [Тихомиров 1990]. Але це була лише чисто суб'єктивна точка зору.

Цікавим залишається той факт, що в Росії та Україні твори Буша стали дуже популярними, особливо “Макс і Моріц”. Причому найбільшу популярність здобули не безневинні жартівливі карикатури Буша, а пустотливі його герої – “брати-розбійники” Франц і Фріц, Макс і Моріц. Про них можна говорити як про персонажів літератури для дітей «доброго старого часу». У цьому контексті визнається специфічний комізм вказаних оповідань. Так, у сюжеті про селянина, який перемелює на млині кістки хлопчаків-злудюжок при повному захваті оточуючих його глядачів, він вигукує: “Жорстокий гумор? Так, жорстокий”. Правда, часом і гумор Буша стає грубуватим, навіть жорстоким, коли вбивство трактується як комічна ситуація.

Жорстокий, нелюдський гумор В. Буша, який трактує вбивство як комічну ситуацію, був популярний на території Росії та України початку ХХ століття настільки, що персонажі його повістей були по суті персонажами російської літератури. Є підстави говорити, що деякі з оповідань В. Буша були занадто “страшними”, навіть, для слов'янської свідомості. Так, в оповіданні “Замерзлий Петер” [Busch 1959] неслухняний хлопчик в лютий мороз іде кататися на річку, провалюється в ополонку і застигає. Батьки, розшукавши його, приносять додому і ставлять відтавати до печі. На жаль, замість свого сина вони отримують лише желеподібну калюжку. І батьки ... збирають розталого хлопчика ложкою в посуд: “... In diesen Topf von Stein da machte man den Peter ein” [Busch 1959]. “Перетворився хлопчик на кашу, ми закінчили казку нашу” – приблизно так закінчуються українські переклади Буша. Але в німецькому виданні є ще один надпис-малюнок, де склянка з киселеподібним Петером красується на полиці з продуктами. Мабуть, таких вершин смертельного глузування слов'янська душа вже не могла винести: в усіх виданнях завершальний “кадр” відсутній [Тихомиров 1990].

Іншим прикладом може слугувати будь-яка із витівок двох друзів Макса і Моріса [Busch 2005], славнозвісних героїв дитячої книги Буша. У кінці кожної витівки з ними щось трапляється, а саме щось таке, від чого можна насправді загинути. Так званий “чорний гумор” тут простежується в одній історії з пекарем, коли двоє друзів, закатані в тісто, потрапляють до печі, де вони перетворюються на тістечка: “... Eh' man's gedacht, Sind zwei Brote draus gemacht” [Busch 2005]. І хоча в кінці вони залишаються живими та неушкодженими (“... Aber nein! – Noch leben sie!” [Busch 2005]), сам факт того, що двох дітей спробували запекти живцем та вони могли, по суті, загинути, ще раз наштовхує на те, яким специфічним є насправді гумор Вільгельма Буша.

За допомогою іронії над недосконаlostями людської натури Буш протестує проти фальшивої сентиментальності. У всіх, навіть самих некомічних ситуаціях, Вільгельм Буш намагається побачити і підкреслити смішні сторони відбувається. Його персонажі вічно в русі, для них “болото застійного благополуччя” є чужим. Диваки, шукачі пригод – його улюблені герої – в зіткненнях з недотепними обивателями покликані відтінити похмурість, нудьгу і безвихідь світу буденності. Коли вони в своїх витівках заходять дуже далеко, з ними можуть статися дивні історії: вони перетворюються на бурульки, їх перемелюють жорна млина. Так, на думку Буша, караються пороки.

Але навіть ці нарочито страшні події настільки гротескні і гумористичні, що в них жорстокість не виглядає жорстокістю. Це своєрідна пародія на сучасні художники солодкаво-дидактичні дитячі книжки, де зло незмінно покарано, а зразкову поведінку нагороджено [Тихомиров 1990].

Гумор Буша впливає з “економії витрат емоцій”, а в екстремальному варіанті, так званому “гуморі шибеників”, з “економії” страху смерті. Ось зразок: засуджений, який повинен бути повішений у понеділок вранці, прокидається зі словами: “Нічого собі тиждень починається!” Дуже багато фантастичних прикладів можна знайти у Вільгельма Буша, чії думки і твори майже без винятку кружляють навколо ідеї смерті і часто виходять в сферу чорного гумору. Герой, розкатаний в коржик, подрібнений в кришиво і з'їдений качками, він заморожений, а потім або розколоти на

шматочки, або розморожений і похований в консервній банці. Дивлячись на свого законсервованого чоловіка, удова незворушно каже молочниці: “Тепер, люба фрау Пітер, я буду брати на чверть літра менше”.

Крім майстерної евфемістичної презентації загрози смерті творчість Вільгельма Буша відзначається дотепними антитезами. У вірші-байці “Der Esel” (“Віслюк”) [Busch] її однойменний герой, який, як відомо, по суті є безглуздою та дурною твариною, як це прийнято вважати в народі, в творі Буша характеризується таким епітетом, як “глибокодумний” (gedankenvoll). Окрім того, коли до нього підходять двоє допитливих слуг і намагаються його розсердити без причини, то віслюк, який вже у кінці вірша виступає не просто розумним та розсудливим, а навіть «високо досвідченим старцем» (der hochehrwürdige Greis), просто повертається до так званих ворогів тим місцем, де в нього розташований хвіст, яким він вже не в перший раз відмахує мух, і залишається так стояти. Тут автор влучно використовує антитезу: тупість та некмітливість віслюка протиставляються його кмітливості, багаторічному досвіду та навіть мудрості.

Ще одним прикладом тут може слугувати вірш “Er war ein grundgescheiter Mann” (“Він був людиною надзвичайно розсудливою”) [удрий, має багатий життєвий досвід: “Sehr weise und hochehrwürdig” [Busch], де прикметник “grundgescheit” є авторським окаянізмом. У перших чотирьох строках віршу Буш описує чоловіка з сивиною, якому вже багато років; він мудрий, має багатий життєвий досвід: “Sehr weise und hochehrwürdig” [Busch]. Але, що стосується другої частини цього вірша, то тут чоловік виступає в образі величезного дурня (“der grösste Narr”) перед своєю дамою серця. Авторська антитеза зображує невідповідність мудрості та дурості однієї і тієї ж людини.

Розсудливий та сивий чоловік не сприймає гумору та жартів, а навпаки, виступає їхнім “заклятим ворогом” (ein abgesagter Feind des Lachens und des Scherzens), але при цьому він сам є чистої води блазнем при дворі.

Блискуче володіючи мовою і формою, Буш писав твори витончені і в той же час глибокодумно-саркастичні, філігранно використовуючи багатозначність слів і виразів, їх суперечливі значення і натяки. На відміну від своїх співвітчизників-гумористів, у Буша зовсім не німецька, а класична російська форма вірша, як у Пушкіна, Грибоедова, Лермонтова. Тут і абсолютно правильна і точна рима, і розмірений точний ритм, філігранно витриманий віршований розмір.

Актуальність роботи полягає в розкритті та більш глибокому вивченні характеру чорного гумору та іронії в творах Вільгельма Буша. Саме такий незвичний стиль написання казок та віршів і передачі в них головної ідеї за допомогою таких гумористичних засобів дають змогу виділити неповторність та оригінальність цього німецького письменника. Крім всього іншого він є ще й першим, хто створив відомі на сьогоднішній день комікси. Стаття може бути використана студентами при вивченні як творчості Вільгельма Буша загалом, так і особливостей творення комічного ефекту в його творах та мету їх написання.

Література

Сморж Л.О. Естетика: Навчальний посібник: – К.: “Кондор”, 2009. Тихомиров С.В. “Взрослые” лики детской страшилки // Мир детства и традиционная культура: Материалы Третьих Виноградовских чтений: – М., 1990. – С. 63-65. Александров А. Примечания // Хармс Д. Полет в небеса. – Л., 1991. – С. 526. Wilhelm Busch, “Max und Moritz”: Eine Bubengeschichte in sieben Streichen, erstellt von Jochen Schöpflin, 2005. // <http://www.wilhelm-busch-seiten.de/werke/maxundmoritz/index.html>. Wilhelm Busch: Werke. Historisch-kritische Gesamtausgabe, Bde. I-IV, Band 1: – Hamburg, 1959. – S. 288-304. Wilhelm Busch, Kritik des Herzens // http://www.wilhelm-busch.de/96_Kritik_des_Herzens_26.html. Gedichte. Wilhelm Busch. Der Esel // http://www.gedichte.xbib.de/Busch_gedicht_Der+Esel.htm.

УДК: 81'372'271

ВОЛОШИНА О.В.

(Маріупольський державний університет)

ОГЛЯД МЕТОДИК СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНОГО АНАЛІЗУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ

У статті розглядаються сучасні методики дослідження структури та функціонування лінгвокультурних концептів з позицій когнітивної лінгвістики. Особлива увага приділяється вивченню природи концепту через когнітивний та фреймовий аналіз. Ключові слова: лінгвокультурний концепт, когнітивний та фреймовий аналіз, асоціативний експеримент.

Волошина О.В. Обзор методик семантико-когнитивного анализа лингвокультурных концептов. В данной статье